

„Hamis a mosoly a hatalmas arcon”

Orwelli hatások a 80-as, 90-es évek magyar szubkultúráiban

Az underground és a populáris Orwell

George Orwell mára kultikussá vált regényei, az *Állatfarm* (*Animal Farm*, 1945) és az *1984* (*Nineteen Eighty-Four*, 1949) óriási hatást fejtettek ki a hidegháború évtizedeinek, illetve a Szovjetunió összeomlása utáni időszaknak irodalmi, zenei vagy akár számítógépes szubkultúráira. A II. világháborút követően született, disztópikus vonásokat mutató sci-fi vagy cyberpunk regények büszkén viselik az „orwelli” jelzőt, Ray Bradbury *Fahrenheit 451*-étől (1953) kezdve Anthony Burgess *Gépnarancsán* (*A Clockwork Orange*, 1962) keresztül egészen Cory Doctorow a közelmúltban megjelent „ifjúsági disztópiájáig”, a *Kis testvérig* (*Little Brother*, 2008) bezárólag. A pop-, illetve rockzenében olyan előadókat, zenekarokat ihletett meg a két ominózus regény, mint David Bowie, a Radiohead, a Eurythmics, amely az *1984* filmadaptációjának zenéjét készítette, vagy a Pink Floyd, amelynek *Animals* (1977) című albuma az *Állatfarm* témáját gondolja tovább, a világhírű *The Wall* (1979) pedig egyértelműen az *1984* hatását mutatja.

Magyarországon Orwell neve csupán a 80-as években vált ismertté, hála a regények szamizdat kiadásainak, igaz, még csak szűk, jórészt egyetemista és értelmiségi körökben. A kultikus évben, 1984-ben nemcsak az *Állatfarm* és az *1984* magyar fordítása látott napvilágot a Magyar Október és az AB szamizdat kiadók jóvoltából, hanem rögtön egy igen különleges és szórakoztató magyar Orwell-parafrazis is Dalos György tollából, az *1985* (Dalos kisregénye korábban már megjelent németül és angolul is Nyugat-Berlinben, illetve Londonban).

Magyarországon és a keleti blokk többi „barakkjában” Orwell tehát egészen 1989-ig underground jelenségnek számított. Nem véletlen, hogy a könnyűzenei (szub)kultúrában elsőként egy legendás underground zenekar, az URH szentelt egy dalt a kultikus regénynek, *Nagy Testvér* címmel. A rendszerváltás után Orwell aztán végre hivatalosan is megjelenhetett, s népszerűsége egyre nőtt, olyannyira, hogy 2005-ben a Nagy Könyv című játékban az *1984* a 4. helyezést érte el (a világirodalmi művek kategóriában az első!). Ebben fontos szerepet játszott a Bonanza Banzai nevű kultikus zenekar 1991-ben

megjelent, a regénnyel azonos című albuma is. Orwell műve szűk körben ismert underground rétegjelenségből egy sokkal populárisabb szubkultúra szimbólumává avanszálódott a 90-es években, ma pedig eljutottunk oda, hogy egy középiskolai tankönyv szerzői a regény bemutatását éppen az említett zenekar frontemberének, Kovács Ákosnak egyik Orwell által inspirált dalszövegével teszik szemléletesebbé.

A továbbiakban igyekszem bemutatni, hogy a 80-as, 90-es évek szubkultúráinak egy-egy alkotása – legyen szó kisregényről vagy dalszövegről – hogyan ötvözte az eredeti orwelli motívumokat a kor és az ország tipikus jelenségeivel, azok szatirikus vagy egyenesen abszurd kritikáját nyújtva, majd felvetem aktualitásuk kérdését is.

Dalos György: 1985

Orwell legközvetlenebb parafrázisa a magyar irodalomban Dalos György szatirikus pamfletje, az *1985* (1982). „[A] továbbszótt orwelli cselekmény lehetne az az eszményi anyag, amelyben bemutathatom a reálisan létező szocializmust”¹ – állapítja meg a kisregény leleplező szándékát maga a szerző, hozzátéve, hogy művét elsősorban a nyugati olvasóközönségnek szánta. A másodlagos célkitűzés valójában megelőzi az elsőt, és ahogyan sűrűsödnek a „reálisan létező szocializmusra” és annak elsősorban magyarországi változatára tett utalások a cselekmény előrehaladtával, úgy távolodunk el egyre inkább az orwelli világtól. Ebből következik, hogy a mű nem sok rokonságot mutat a disztópiákkal, ha mégis, csak parodisztikus szinten; sokkal inkább megtörtént eseményekre reflektáló, szatirikus példázat.

Nagy Fivér 1985-ben bekövetkező hirtelen elhalálózása és az éppen aktuális ellenségtől, Euráziától elszenvedett katasztrofális vereség után az Angszoc addig megdönthetetlennek vélt rendszere alapjaiban rendül meg. Kiderül, hogy a Belső Párt korántsem egységes, két rivális frakcióra bomlik – az aluministákra, a megboldogult Nagy Fivérnek, illetve feleségének, a Nagy Nővérnek feltétlen híveire az egyik oldalon, a papíristákra, a mérsékelt reformok és az Euráziával kötendő béke szószólóira a másikon. Közöttük helyezkedik el a Szellemvédelmi Hatóság (Orwellnél Gondolatrendőrség) O’Brien képviselőjében, amely a legintenzívebben törekszik hatalma átmentésére, s ennek érdekében igyekszik a Külső Pártot is a maga oldalára állítani. O’Brien az „aktualizált”, vagyis a Szeretet-minisztériumból frissen szabadult pártértelmiségieket bízza meg, hogy szerkesszék a Times Irodalmi Mellékletét, amely a propagandaanyagok mellett már teret engedne valami olyasminek is, „amit a régi Angliában »közvéleménynek« neveztek”², sőt óvatos bírálatokat is közölhetne a Nagy Fivér túlkapásairól (az „eszvéhá” ezáltal az aluministákra akar nyomást gyakorolni). Így tűnnek fel újra a színen a régi ismerősök: Winston, Julia, Ampleforth, a költő, Syme, a nyelvész és

1 DALOS György, *1985*, Új Géniusz Könyvkiadó, Budapest, 1990, 155.

2 DALOS György, *Ezerkilencszáznyolcvanöt. Dokumentumgyűjtemény Honkong 2036*, Dialogues Européens, Párizs, 1985, 16.

3 Uo., 126.

4 Uo., 85.

filozófus, valamint az ütődött Parsons, aki időközben melankólikus hajlamú történésszé vedlett át. Kezdetben a lap és a spontán módon szerveződő Gesztenyefa Kávéházbeli hétfői vitaestek is az „eszvéhá” diszkrét ellenőrzése alatt állnak. Az irányítás akkor csúszik ki O’Brien és a Belső Párt kezéből, amikor az „enyhülés” jeleként több évtizedes tilalom után ismét műsorra tűzik a *Hamletet*, a közönség pedig a zsarnok Claudiuszt Nagy Fivérrel azonosítja, s így az előadás nem várt tömegdemonstrációba csap át. A diákság és az eszvéhások utcai harcai, a Nagy Fivér egyre nyíltabb bírálata, Óceánia törpeállammá zsugorodása az Euráziával kötött béke után végleg aláássák a rendszer tekintélyét. A Belső Pártnak végül a prolik várva várt felkelése adja meg a kegyelemdőfést a moszlim Muhammad Stanley vezetésével. A forradalom győz, Óceánia (amely ekkor már csak Angliát jelenti) szabad ország lesz – öt napra. Azok az „eszvéhás” tisztak ugyanis, akiknek sikerült elmenekülniük a lincselés elől, a mérsékelt Belső Párt-tagok és a Külső Párt kevésbé radikális nézeteket valló, a prolikkal való együttműködést elutasító entellektüeljei Juliával az élen még a forradalom kitörésekor titokban a szövetséges Euráziába távoztak, hogy segítséget kérjenek a „rend és béke” helyreállításához. Óceániát tehát megszállja az eurázsiai hadsereg, hogy a forradalmi vezetés likvidálása után hatalomra segítse a mérsékeltből összeálló ún. Ideiglenes Kormányt. A pár nappal korábban még forradalmi lázban égő lakosság meglepően gyorsan alkalmazkodik az új helyzethez. „[A]z évek során a kormány és a nép között egyfajta konszenzus jött létre. A kilencvenes évek végén már általános volt az a vélemény, hogy a forradalom leverését követő megtorlásokra a kormányfő tudta és hozzájárulása nélkül, többnyire annak külföldi útjai idején került sor. Ezzel szemben az ő személyéhez kapcsoltak minden örvendetes változást, például az első hongkongi társasutazás megszervezését (1993), a bridzs újbóli engedélyzését (1994) és a virslínek a boltokban való megjelenését (1995). A hálás óceániai lakosság gyöngéd humorral a »Kis Testvér« melléknevet ajándékozta a kormányfőjének.”³ Julia az új kormány művelődésügyi minisztere lesz, a radikális Winston, Muhammad Stanley feltétlen híve viszont ismét börtönbe kerül, s csak 1990-ben szabadul amnesztiával. O’Brien sem jár jobban, a Nagy Fivér rémuralmát elítélő új vezetésnek nincs már szüksége a régi vágású eszvéhátra: kényszernyugdíjaztatása után államtitkok elárulása miatt letartóztatják, majd elmeegógyintézetbe zárják.

Orwell egyik központi gondolata, a saját farkába harapó, a zsarnokságot megdöntő, majd észrevétlenül reprodukáló forradalom eszméje Dalos figyelmét sem kerüli el. A mérsékelt Julia a következőképpen próbálja kimagyarázni, miért vált „árulóvá”: „A fanatizmusra nem szabad fanatizmussal, az egyik végre a másikkal reagálni. Mert akkor benne maradunk a bűvös körben.”⁴ Hogy aggodalma nem teljesen légbőlkapott, arra a forradalmat győzelemre segítő Muhammad Stanley ünnepi beszédében elejtett néhány kétértelmű megjegyzés utal egészen finoman: „Hogy örüljete, bejelentem:

megalakult az Igazhitű Munkások Angliai Bizottsága és ezennel átveszi a hatalmat. A bűnösöket megbüntetjük, de a rendes embereknek nem eshet bántódása. Allah színe előtt mindenki egyenlő. Programunk az Iszlám és a szabadság programja. Különbözik nem politizálunk. Lesz kenyér, lesz hús, és nem lesz háború. Régi fényben ragyog fel a Demokratikus Mohamedán Vallás, amely magába foglalja a kereszténység, a zsidóság és a kommunizmus legjobb elveit, de nélkülözi azok hátrányait. Óceánia összeomlott, Anglia megszületett. Le a Birodalommal, éljen az Ország! Mindent szabad! Mehetek ahova akartok, azt mondhatjátok, amit gondoltok. De ne gondoljatok butaságokat!”⁵ Hogy hová fejlődne Muhammad Stanley új, „demokratikus mohamedán” rendszere, amely fennkölt eszméinek (szabadság, egyenlőség) utópikus jellegéből adódóan már születése pillanatában ellentmond (a vallásszabadság eleve kizárva, „butaságokról” nem gondolkodunk, Allah szemében mindenki egyenlő, kivéve a bűnösöket stb.), csupán feltételezhetjük. Óceánia lakosainak szerencséjére vagy szerencsétlenségére az események más irányt vesznek.

Bár első pillantásra Dalos kisregénye az 1984 folytatásának tűnhet, valójában „az 1984 inkább »ürügye« az 1985-nek, mint előzménye. A narráció eszközei, az elbeszélői attitűd, a hangulat egész más, mint Orwellnél. [...] Az 1984 eseményeinek ismeretében elképzelhetetlennek látszik, hogy Óceánia rendszere ily módon omoljon össze, sőt valójában már ott felborul az orwelli logika, hogy Julia és Smith a kínzások után (melyek során kölcsönösen elárulták egymást) továbbra is bármiféle lázadásra, ellenszegülésre gondolhattak volna.”⁶ A művet példázatosága és satirikus jellege miatt sokkal inkább az *Állatfarmmal* állíthatnánk párhuzamba. De nemcsak a forma, a tartalom is inkább Orwell másik remekművével rokonítja a kisregényt: könnyebben el tudjuk képzelni az események ilyen alakulását, ha a Nagy Testvér helyébe Napóleont helyezzük. A berkshire-i kan pusztulása ténylegesen megrendíthette volna a disznók uralmát, míg az „oligarchikus kollektívizmus” rendszerében a csupán virtuálisan létező vezér haláláról már beszélni is értelmetlen. Kissé leegyszerűsítve azt is mondhatnánk, hogy az 1984-ben Orwell az „Állatizmus” fejlődésének egy lehetséges útját mutatja be, Dalos pedig egy másik utat, amely – szándékának és a mű keletkezési idejének megfelelően – közelebb áll ahhoz, ami ténylegesen történt.

Ez nem jelenti azt, hogy az 1984-gyel való kapcsolat kimerül a szereplők átvételében. A tipikusan orwelli (vagyis az 1984-ből származó) motívumok átszövik az egész művet, csak éppen a fejük tetejére állítva bukkannak fel, s ekképpen lehetetlen nem gondolni arra, hogy Dalos rejtett szándéka éppen a nagy előd kifigurázása volt. Erre utal már a karakterek metamorfózisa is: az eredeti szereplők helyett inkább csak azok karikatúráit látjuk viszont. Így lesz a félénk, magányos Winston Smith-ből nőfaló forradalmár, a lázadó, érzéki Juliából visszafogott műkedvelő, a mindenkor lojális, pribék O'Brienből származó kalandor, a fanatikus Syme-ből cinikus bíráló, az idióta, vakbuz-

5 Uo., 95.

6 GOMBOS Péter, *Utópiák és disztópiák a magyar irodalomban, különös tekintettel a gyermekirodalom anti-utópiáira*, Pécsi Tudományegyetem BTK, Pécs, 2009, 102–103.

7 DALOS, *I. m.*, 14.

8 *Uo.*, 81.

gó Parsons-ból kicsit depresszív, kicsit paranoiás történész. A mű egész hangulatát meghatározó fanyar humor tehát nemcsak a szatíra, hanem a paródia eszköze is. Elég arra a jelenetre gondolnunk, amikor Julia a Szeretet-minisztériumból való szabadulása után először látja viszont megkínzóját: „Az Igamin folyosóján szembetalálkoztam O'Briennel. »Hogy maga milyen csinos!« – köszöntött az undorító véreb. »Tavasza van!« – vettem neki oda olyan szemtelenül, ahogyan csak tudtam.”⁷ A parodisztikus elemek között említhetjük még – a teljesség igénye nélkül – a *dupladondol* finomított, a „puha diktatúrához” igazított változatát, a triplagondolt, amely szerint „Béke = Háború, de ugyanakkor Béke = Béke”; O'Brien panaszát arról, hogy az „eszvéhások” nem tudtak mit kezdeni az utcán heverő részegekkel, hiszen „a Szellemvédelmet nem képezték ki a normális rendfenntartási feladatok ellátására”⁸; Syme ijesztgetéseit a titokban mégis életben maradt Nagy Testvér bosszújáról, melynek legdurvább része a „külsőpárttagok beszaróversenye” lesz; vagy Withers, a közgazdász „szerény javaslatát” a gazdaság fellendítésére, miszerint a lakosságnak kötelezően be kéne szolgáltatnia ürüléke egy részét, s azután Óceániának e korlátlan mennyiségben (s a jobb élelmezés esetén még korlátlanabb mennyiségben) rendelkezésre álló „természeti kincsét” a trágyahiányban szenvedő kongói kokaültetvényeseknek exportálnák. A jövő technikai csodáit az elnyomás tökéletesítésére felhasználó orwelli elképzelés is jelen van, csak egy kicsit más képp: a megszálló eurázsiaiak csodafegyvere, amely akkor sül el, ha az áldozat nem mutat kellő örömet és hálát, vagyis nem ér fülige a szája, a mi arcunkra is feltétlenül mosolyt csal.

Tulajdonképpen már a narráció módja is pellengérré állítja az „eredeti” regényt, annak kissé ódivatú, jórészt a főhős szemszögéből végigvezetett, lineáris előadásmódját. Dalosnál a többnézőpontú elbeszélést a főszereplők (Winston, Julia, O'Brien) napló- és memoár-részleteinek párhuzamos közlése biztosítja, melyet tovább tarkítanak a „hivatalos közlemények”, fiktív újságcikkek, korabeli versek, „forradalmi falfirák” betoldásai, illetve egy névtelen eurázsiai történész eleinte tudományosan száraz, majd egyre személyesebb megjegyzései, s az ezekből kikerekedő, a végére szinte teljesen önálló történet.

Dalos kisregényének valódi értékeit akkor fedezhetjük fel, ha nem az 1984 folytatását keressük benne, hanem elfogadjuk annak, ami: a posztsztálini idők fergeteges szatírájának és az orwelli karakterek, motívumok inkább tisztelgő, semmint gúnyoló szándékú paródiájának.

URH: Nagy Testvér

Müller Péter Sziámi dalszövege a 80-as évek legelején született, amikor az 1984 még szamizdatként sem jelent meg Magyarországon, csupán néhány gépiratos fordítás létezett, amely kézzel írt. Molnár Cecília szerint a dal legnagyobb érdeme az, hogy egyáltalán

Szárnnyak, 2004

9 MOLNÁR Cecília,
*Amikor a Nagy
Testvér mindent hall*
[rádióbeszélgetés] =
<http://kulturfitnesz.postr.hu/amikor-a-nagy-testver-mindent-hall> (2014-04-08)

létrejött, létre mert jönni, és hírt adott egy Magyarországon akkori-ban tiltott és még teljesen ismeretlen, de az adott viszonyok között igen fontos mondanivalóval bíró alkotásról.⁹ Tette mindezt úgy, hogy a regényből kiemelte a legaktuálisabb momentumokat, majd azokat továbbgondolva a jelen nem kevésbé sivár valóságával állította párhuzamba. Az a valaki például, aki a TV-ből néz és „megfoszt a rossz hírektől”, ezáltal pedig egy infantilis, agymosott látszatboldogságba kényszerít (egyértelmű orwelli utalások), manapság – vagyis a szövegíró korában – már a távoli adókat is zavarja (gondoljunk a Szabad Európa Rádióra) és „kattan a telefonban”. A dal központi, refrénként ismétlődő, ironikus kicsengésű gondolata – „De jó, hogy beteg letél, / Meggyógyít a Nagy Testvér!” – éppúgy érvényes az orwelli univerzumban, mint a „létező szocializmusban”. A brezsnyevi Szovjetunió és a csatlós államok egyik kuriózuma volt, hogy a különvéleményüknek hangot adó, az általános „jóléttel” és „boldogsággal” balga mód elégedetlen gondolatbűnözőket, vagy a hatalom számára bármely más okból kényelmetlen, a normától elhajló, tehát „abnormális” (például közveszélyes munkakerülőként „diagnosztizált”) elemeket elmegyógyintézetekben „kezelték”. (Megjegyzem, a poszt-kommunista országokban ez a tendencia a mai napig tartja magát – gondoljunk a Žák Malina Hedvig ellen folytatott eljárásra, melynek része a kényszerhospitalizációval való fenyegetőzés.)

Bármennyire igyekszik is a szövegíró párhuzamot vonni a regény és a jelen komor valósága között, nem állja meg, hogy a dal zárószó-
raiban a pesszimista, mindenféle perspektívát száműző orwelli konklúziótól eltávolodva mégiscsak megcsillantsa a változás lehetőségét, melyet a gazdátlaná vált, vagy inkább gazdáikat immár megtagadó tömegek (felszabadulás utáni vágya indíthat el: „Az állatkert elszabadult / Nézed az utcát és néznek téged / Éhező tekintetek / Ezer gazdátlan ember lézeng”. Ha a „gazdátlanok” ennek a vágnak elég harsányan hangot adnának, talán lehetőség nyílna megmenekülni a „kényszerkezeléstől”, a „kényszerboldogságtól” is: „Ha üvöltesz, kidobunk a mentőautóból / [...] Nagy Testvéred itthagyt téged”...

Bonanza Banzai: 1984

Kovács Ákos, a Bonanza Banzai frontembere, énekes és dalszövegírója saját bevallása szerint gimnazista diákként olvasta a regény szamizdat kiadását éppen a kultikus évben, 1984-ben, és rögtön elhatározta, hogy egyszer majd egy albumnyi dallal tiszteleg e felejthetetlen olvasmányélménynek bizonyuló alkotás előtt. Ez az elképzelése 1991-ben valósult meg, amikor is megjelent az említett zenekar harmadik stúdiólemeze *1984* címmel. Hogy a jórészt tizenévesekből álló, több tízezres rajongótábor miatt fogadta be automatikusan és mindenféle fenntartások nélkül az együttes talán legkülönlegesebb, legkomolyabb és egyben legkomorabb hangvételű, az előző két albumtól elsősorban szövegvilágában elütő projektjét, csak találgatni

lehet – az biztos, hogy sok fiatalnak (beleértve e sorok íróját is) éppen az akkor népszerűsége csúcán lévő, lassan szubkulturális jelenséggé váló zenekar adta kezébe a könyvet. Az album fő témája mindenesetre összhangban állt a rendszerváltás közhangulatával, melyet legfrappánsabban szintén a Bonanza fejezett ki egyetlen sorba tömörítve („jövőd még nincsen, a múltad már nem kell”); másrészt a végletekig technicizált, eltömegesedett és elidegenedett posztindusztriális társadalom szülte „dark” életérzéssel, mely már a 80-as évektől hódított Nyugat-Európában és a tengeren túl, elsősorban a Depeche Mode-nak és más, sötétebb tónusú elektronikus zenét játszó bandáknak köszönhetően. Ez a szubkultúra a rendszerváltás után utat tört magának keletre is, s elterjesztésében mások mellett a Bonanza Banzainak is fontos szerep jutott.

Az albumon a legtöbb és egyben a legközvetlenebb utalás a regényre a címadó dalban található. A szöveg vallomás jellegű, személyes hangvételű sorokkal kezdődik, mintha a regény főhőse, Winston Smith szólalna meg: „Az álmaimat gépek rázzák / Hogy ne tudjak aludni / Hogy folyton fáradt legyek / És ne érdekeljen semmi, de semmi”. A vallomás mellett az első sor a környezetre és a környezet kínzó hatásaira való utalással rögtön megadja a dal alaphangulatát is. A további versszakokban (a refrén egy részét kivéve) a személyes hangvételt felváltja az egyes szám második személyű, közvetlenül az olvasót/hallgatót megszólító, fenyegető tónus. A leghátborzongatóbb talán az sor, melyet a szerző szó szerint emel át az URH szövegéből – „Nagy Testvéred figyel téged” –, mert azt az érzést kelti a hallgatóban, hogy újabban már nemcsak egyetlen Nagy Testvér létezik, hanem mindenkinek van egy saját, „külön bejáratú” Nagy Testvére, aki csak és kizárólag őrá felügyel.

A dal a regény legjellegzetesebb motívumait villantja fel (elgépesítés, az egyéni szépséget elcsúfító szürke egyformaság, megfigyelés, terror és sivár örökkévalóság – „sokezer napja ugyanaz az évszám, mert tart még az 1984-es év”), de tovább is lép rajtuk, amikor a refrénben egy apokaliptikus képben felvillantja a megoldás lehetőségét. Ha a halál angyala megérkezik, mindenkit elszámoltat bűneiért, magát az énekes-főhőst is, akinek egyetlen kívánsága már csupán az, hogy ha életét embertelen körülmények között kellett leélnie, legalább halála után kapja meg az emberhez méltó végtisztességet. Így fennmaradhat az emléke, a szelleme, s ez már egy jelentős vereség a Pártra nézve, hiszen áldozataikat éppen azért „gőzösítették el”, törölték ki a történelemből, hogy az utókor semmilyen módon ne igazolhassa vagy avathassa mártírrá őket. Értelmezhető persze ez a kép a jelenhez intézett üzenetként is: a mártírok eltemetése vagy újratemetése után mindenkinek szembe kell néznie a múlt rendszerben elkövetett bűnökkel, mert az emlékezés és a tiszta lelkiismeret a legjobb ellenszer minden nagy testvéri diktatúra feltámadásával szemben.

Hasonló üzenetet fogalmaz meg az album egy másik dala, *Az érinthetetlenek*. A szöveg a mindenkori diktátorok, az „apró istenek,

sápadt szentek” visszataszító karikatúráját rajzolja meg, s ugyanakkor előre vetíti a népszerűség csúcsein csak ideig-óráig járó „sztárok” elkerülhetetlen bukását is. Miután mindenki számára világossá válik, hogy „hamis a mosoly a hatalmas arcon”, és a bálvány végre ledől, vár még egy fontos, talán minden eddiginél nehezebb feladat: a múlt lezárása, a múlt feldolgozása, az önmagunkkal és az „érinthatetlen senkikkel” való bátor szembenézés: „...nem vagy még túl az utolsó harcon / Hát küzdj meg magaddal és próbálj győzni / Legyél képes a szemükbe nézni / Az érinthatetlen senkiknek...” Ez az, ami a poszt-kommunista társadalmakban mind a mai napig nem történt meg (bár talán Magyarország jutott a legtovább ezen az úton), s így a dal záró-sorai aktuálisabbak, mint valaha.

Érdemes még szót ejteni az album szerelmes dalairól (*Tánc a vékony jégen, Támadás*), melyekben – a regény hőseinek, Winstonnak és Juliának lázadó, a hatalommal való szembenállás fontos részét képező, de éppen ezért félelemmel és dühvel mérgezett kapcsolatának megfelelően – a frusztráltság érzése, az agresszivitás kerül előtérbe. A *Támadás* című dal sorai – „Rácsok mögött vártalak / Magamba téged is bezártalak”; illetve „Minden szeretkezés küzdelem / Minden gyönyör gyötrelém” – tökéletesen rímelnék Winston gondolataira a szerelem eltorzulásáról Óceánia diktatórikus viszonyai között: „Manapság azonban sem tiszta szerelmet, sem tiszta gyönyört nem érezhet az ember. Semmilyen érzés sem lehet tiszta, mert minden félelemmel és gyűlölettel keveredik. Az ő ölelésük ütközet volt, csúcspontja pedig győzelem. A Pártra mért csapás volt. Politikai tett.”¹⁰

A zenekar a későbbi albumokon is szentelt egy-egy dalt a kultikus regénynek. A *pillanat emlékműve* (1991) nyitószáma, a *Monumentum* a diktatórikus, „halott testek fölé” felépülő hatalom beteges és félelmetes megalomániáját leplezi le egyszerű, ám annál hatásosabb, érzékletesebb metaforákkal („szobor-gondolat”, „megkövült harag”, „égi ítélkezés”). Orwell nyomán utal a monumentális-sá növekedett Rend megdönthetetlenségére is: „[...] hiába cselvetés / Vagy összeesküvés / A pillanatnak emlékműve áll”. A regény stílusát idéző szikár, minimalista szövegben az igék gyér előfordulása is a megalomán rezsim zord örökkévalóságának, az idő befagyasztásának érzetét erősíti.

Az *Elmondattott* (1992) című album talán legkarakteresebb dala, a *101-es szoba* a regényhez, az orwelli gondolatokhoz már nem igazán tud mit hozzátenni, közülük csupán kiemeli a legsúlyosabbakat, s azokat szinte szó szerint, szállóigeként ismétli meg („A hatalom célja / A hatalom maga”; „Hiba vagy a mintán / Egy selejtes darab”). A kezdősorok az 1984 című daléra emlékeztetnek: mintha maga Winston (vagy magát az ő helyébe képzelő dalszerző) vallana én-formában félelmeiről, paranoiáiról és zaklatott idegállapotáról. Ezt a valamást szakítja félbe a hangszóróból recsegő fenyegetés: „Elbánunk veled / Ürügy se kell / Az 1-0-1-be / Zárunk majd el!”. A refrénben a főhős O’Brien szólítja meg, aki egyszerre kínzója és megmentője

a regényben („Azt mondtad, találkozunk még / Ott, ahol nincsen sötétség”), a következő szakaszban pedig mintha már maga O’Brien prédikálna, s próbálná helyes útra téríteni eltévelyedett áldozatát a Szeretet-minisztériumban (vagyis ott, ahol nincsen sötétség, mert soha sem oltják el a villanyt): „Hiba vagy a mintán / Egy selejtes darab / Hát hiába kértük / Hogy javítsd meg magad?” Végül Winston megtörik az elviselhetetlen fájdalom és rettegés, a testi és lelki fenyítések terhe alatt, beletörődik sorsába („Álmom az állam tulajdona / Vár rám a 101-es szoba”), s hagyja, hogy „a hatalom papjai” kilúgozzák elméjét és „új tudatot öntsenek belé”. A dalban zanzásítva a regény egész története benne foglaltatik, kiemelve az egyik legfontosabb orwelli üzenetet: a zsarnokság elsődlegesen áldozatainak félelméből táplálkozik, ez terrorisztikus hatalmának legfőbb támpillére.

Összegzés

Összességében elmondhatjuk, hogy Orwell regényei Magyarországon is hozzájárultak a kommunista rezsim felbomlásához. A rendszerváltás előtt igen fontos inspirálójává váltak azon szellemi mozgalmaknak, ellenzéki köröknek, amelyek „földalatti” helyzetbe kényszerülve vették fel a harcot a „Nagy Testvérrel”. Orwell megjelent mind az irodalmi, mind a zenei underground szubkultúrában, és ami az 1984-ből Nyugaton fantasztikus képzelgésnek hatott, az a keleti blokk országaiban inkább a sivár valóság helyenként torzított, helyenként azonban nagyon is pontos leképezéseként tűnt fel, így nagyon könnyű volt a regény egyes motívumait felhasználni a „létező szocializmus” visszásságainak leleplezéséhez. A rendszerváltás után aztán az orwelli üzenet egy népszerű zenekarnak, a Bonanza Banzai-nak köszönhetően egyre többekhez jutott el, s elsősorban a fiatalabb generációkat a múlttal való szembenézésre, annak feldolgozására ösztönözte és ösztönzi mind a mai napig.